SACRA ROMANA ROTA

Coram

R.mo P.D. Francisco Heiner, Ponente

Decisio in Causa Gaudisien.

UNIONIS ET ADMINISTRATIONIS

SENTENZA TA' KAWŻA GĦAWDXIJA TA' L-UNJONI U L-AMMINISTRAZZJONI

Maqluba għall-Malti

minn

ANTON F. ATTARD, B.A.

GĦAWDEX

1998

SACRA ROMANA ROTA

Coram

R.mo P.D. Francisco Heiner, Ponente

DECISIO
IN CAUSA
GAUDISIEN.

UNIONIS ET ADMINISTRATIONIS

SENTENZA

TA' KAWŻA GĦAWDXIJA
TA'
L-UNJONI U L-AMMINISTRAZZJONI

MAQLUBA GĦALL-MALTI

minn

ANTON F. ATTARD, B.A.

GĦAWDEX
1998

© Verżjoni bil-Malti: Anton F. Attard.

© Stampa tal-Kopertina: John Grima.

SENTENZA IMPORTANTI MOGĦTIJA MIS-SACRA ROMANA ROTA FL-1910

❑ *KELMTEJN QABEL*

Fil-10 ta' Jannar, 1910, it-Tribunal tas-Sacra Romana Rota kien ta sentenza importanti ħafna dwar il-kwistjoni jekk il-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ tar-Rabat, Għawdex, kenitx magħquda mal-Knisja Kattidrali ta' l-istess gżira ta' Għawdex jew fuq bażi ugwali, inkella bħala knisja suġġettiva. It-Tribunal kien qatagħha li din il-għaqda kienet waħda suġġettiva.

Biex wasal għal din il-konklużjoni, it-Tribunal ġieb ħafna argumenti sodi u inkonfutabbli li kollha jindikaw li meta saret il-għaqda b'effett mit-28 ta' April, 1688, l-awtorità parrokkjali tal-Knisja ta' San Ġorġ kienet tneħħiet, u din il-knisja tħalliet biss tiffunzjona bħala knisja viċi-parrokkjali tal-Matriċi u Kolleġġjata ta' l-Assunta fil-Kastell fuq il-mudell tal-għaqda li kien hemm bejn il-Knisja Parrokkjali ta' San Pawl tar-Rabat ta' Malta u l-Kattidral ta' l-Imdina.

Dan it-tagħrif huwa ferm importanti għaliex iġib fix-xejn l-argumenti ta' x'uħud li jgħidu li l-Parroċċa ta' San Ġorġ hija l-eqdem parroċċa li għadha teżisti f'Għawdex jew li din il-Parroċċa hija b'xi mod matriċi jew arċi-matriċi ta' parroċċi oħra.

Naturalment, tan-naħa ta' San Ġorġ, nies magħrufa għall-ebusija ta' ras li għandhom, jaslu biex, saħansitra, imeru dak li qal it-Tribunal tas-Sacra Romana Rota. Ħa jagħmlu li jridu! Imma biex il-ġurija ta' l-istoriċi Maltin u Għawdxin, ta' llum u tal-ġejjieni, ikollhom dan it-tagħrif disponibbli, ħsibna u rajna li naqilbuh għall-Malti u nxandruh ħalli anki l-pubbliku in ġenerali jkun jista' jaqrah, jiflih u jara b'għajnejh fejn hi l-verità u min għandu raġun.

F'dan il-każ li jiskantana hu kif, għalkemm tan-naħa l-oħra qraw din is-sentenza, b'dana kollu, fl-istess ħin arahom joħorġu b'argumenti kuntrarji fuq affarijiet li dwarhom diġà kien hemm sentenza awtorevoli minn Ruma.

Din is-sentenza, flimkien mad-dokumenti sottomessi, kienu ġew ippubblikati u kopja tagħhom tinsab fil-Librerija Pubblika tal-Kattidral ta' Għawdex.

Hawnhekk ta' min jenfasizza li meta ngħidu "parroċċa" ma tfissirx il-knisja tal-ġebel, imma l-istituzzjoni. F'parroċċa ta' l-iżgħar grad l-awtorità tkun vestita fil-kappillan li jkollu l-kura ta' l-erwieħ, jiġifieri jista' jagħti s-Sagramenti tal-magħmudija, qrar, tqarbin, griżma tal-morda u żwieġ u jagħmel funzjonijiet oħra lill-parruċċani fil-limiti parrokkjali tiegħu, dejjem f'isem l-Isqof tad-Djoċesi tiegħu. Għalhekk fuq il-bieb tar-residenza tiegħu jkollu l-arma ta' l-Isqof. Arċipriet hu dak il-Kappillan li jkun ukoll il-Kap tal-Presbiterju jew qassisin tal-Parroċċa tiegħu u għalhekk jissejjaħ "Arċipriet u Kappillan". L-Arċipriet jista' jkun ukoll il-Kap ta' Kulleġġ ta' Kanonċi. F'dan il-każ ir-responsabblità parrokkjali tkun f'idejn il-Kapitlu jew Kulleġġ ta' Kanonċi b'mod kolleġġjali - din tissejjaħ 'il-kura abitwali ta' l-erwieħ', imma t-twettiq fattwali tad-dmirijiet parrokkjali ikun afdat f'idejn l-Arċipriet u din ir-responsabblità tissejjaħ 'il-kura attwali'. Il-Konċilju ta' Trentu kien irid li meta Parroċċa ssir Knisja Kolleġġjali l-awtorità tal-Kappillan tiġi soppressa biex flokha tidħol l-awtorità tal-Kapitlu tal-Kanonċi.

B'xorti ħażina, xi nies - mhux kulħadd - tan-naħa ta' San Ġorġ jagħmlu enfasi kbira fuq is-soppressjoni u jħallu barra d-dħul tal-persuna morali l-ġdida - il-Kapitlu tal-Kolleġġjata - biex mingħalihom "jippruvaw" li, meta saret Kolleġġjata, il-Knisja ta' l-Assunta tilfet il-parrokkjalità tagħha. Dan mhux talli m'hux veru, imma meta ġara hekk il-Knisja ta' l-Assunta kienet tgħolliet fid-dinjità.

Skond is-sentenza li tat is-Sacra Romana Rota fl-1910 kienet il-Knisja ta' San Ġorġ li tilfet il-parrokkjalità tagħha għaliex l-awtorità parrokkjali tagħha tneħħiet, u għalkemm baqgħet fl-istat parrokkjali tagħha, kienet għal kollox suġġetta għall-awtorità ta' l-Arċipriet tal-Kolleġġjata ta' l-Assunta, *parroċċa waħda*. Kulma sar f'din il-Knisja bejn l-1688 u l-1955, meta mbagħad reġgħet infirdet bħala parroċċa għaliha, sar f'isem l-Arċipresbiterat tal-Kolleġġjata ta' l-Assunta. Dan hu l-messaġġ ewlieni li joħroġ minn din is-sentenza.

VICTORIA, GĦAWDEX

ANTON F. ATTARD, B.A.

S. ROMANA ROTA

GAUDISIEN.

UNIONIS ET ADMINISTRATIONIS

PIO PP X. feliciter regnante Pontificatus Dominationis suae anno septimo, die 10 Januarii 1910, RR. PP. DD. Gulielmus Sebastianelli, Seraphimus Many et Franciscus Heiner, Ponens, Auditores de turno, in causa Gaudisiensi - Unionis et Administrationis - inter Capitulum Ecclesiae Cathedralis Gaudisiensis, repraesentatum per legitimum procuratorem Nazarenum Ferrata, advocatum, et Clerum ac Archipresbyterum Ven. Ecclesiae S. Georgii, repraesentatum per legitimum procuratorem, Franciscum Solieri, advocatum, sequentem tulerunt sententiam.

Anno 1688, die 27 Aprilis, per Decretum Episcopi Melevitani Cocco Palmierii, a parochiali Ecclesia Collegiata sub titulo B.M.V. sideribus receptae, in insula Gaudisiensi (Gozo) sita, et serius in Ecclesiam Cathedralem erecta, quatuor regiones cum Ecclesiis filialibus propter earum distantiam dismembratae et in proprias parochias erectae fuerunt.

Ut autem hoc damnum dismembratione praefatae Ecclesiae allatum reparetur, eidem, per dictum Decretum Episcopi Melevitani, unita est contingua Ecclesia parochialis S. Georgii M. En verba Decreti ad rem spectantia: "Et ne per hujusmodi dismembrationem sive verius disiunctionem, separationem et divisionem... ipsa Matrix Ecclesia Collegiata ejusque Archipresbyteratus detrimentum aliquod non patiatur... loco ipsarum quatuor regionum sive contratarum in parochias sic noviter erectarum, postquam praefata Ecclesia parochialis S. Georgii per cessum, sive decessum actualis ejus Parochi, vel aliter quomodocumque et qualitercumque vacaverit, ex nunc pro nunc eamdem Parochialem S. Georgii, parochialitatis statu tamen, prout in praesentiarum reperitur firmo semper remanente, eoque minimo suppresso nec immutato, unico contextu, eidem Archipresbyteratui Matris Ecclesiae unimus, sive verius subrogamus, ac subjicimus curae, gubernio, rectoratui, regimini hodierni Reverendi Archipresbyteri, ejusque successorum in perpetuum et cunctis futuris temporibus, cum omnibus ejus Parochianis, attinentiis, proventibus, Altarium Ecclesiae praedictae festivitatibus, juribus sepulturarum aliisque emolumentis universis et singulis ad eamdem Ecclesiam Parochialem S. Georgii spectantibus, exceptis... et pro unita, seu verius subrogata et subjecta in perpetuum esse volumus et mandamus ad instar Parochialis Ecclesiae S. Pauli Apostoli extra moenia Civitatis Notabilis Insulae Melitae, curae, gubernio, rectoratui et regimini admodum Reverendi Archipresbyteri Nostrae Cathedralis subjectae."

Haec unio per Beneplacitum Apostolicum ex Rescripto Sacrae Congretationis Concilii sub die 26 Maij 1689 confirmata est.

Cum anno 1864 Pius IX per Bullam "Singulari Amore" insulam Gaudisiensem in novam diocesim erexerit, dicta Ecclesia Collegiata in Cathedralem erecta est, sed quoad factam unionem Ecclesiae S. Georgii, in eadem nihil novi constitutum fuit, ita ut prior status permanserit usque ad annum 1895 quo Clerus

Ecclesiae S. Georgii tractare coepit cum Abbate Generali Capituli regularis Lateranensis, ut in praefata Ecclesia institueretur Collegium honorarium Canonicorum Lateranensium et Ecclesia ipsa ad dignitatem Ecclesiae Collegiatae elevaretur. Quamvis autem Abbas Generalis precibus cleri - servatis servandis - annuuisset et etiam Episcopus Gaudisiensis consensum praebuisset, Capitulum Cathedrale acriter sese opposuit postulatis cleri S. Georgii, contendens, fieri non posse propositam istitutionem sine consensu ipsius Capituli.

Re delata ad Curiam Episcopalem, Episcopus, postquam tota causa a duobus suis delegatis discussa fuit, protestationes omnes Capituli non solum rejecit, sed et per decretum die 13 Novembris 1901, erectioni collegii Canonicorum in Ecclesia parochiali S. Georgii nihil obstare declaravit. Verba decreti sunt haec: "Attentis relatis declaramus nihil obstare quin Collegium honorarium canonicorum Lateranensium erigatur in Ecclesia parochiali Divi Georgii M. hujus civitatis Victoriae. Ideoque consensum Nostrum praebemus, ut perficiatur erectio de qua in precibus".

Huic Rescripto Episcopi Capitulum se opposuit et detulit totam causam ad Sacram Congregationem Concilii, excipiens, quod unio Ecclesiae S. Georgii cum Ecclesiae Cathedrali minus principaliter facta fuisset et proinde necessarius esset consensus Capituli Cathedralis pro erectione Ecclesiae S. Georgii ad Ecclesiam Collegiatam, dum, e contra, clerus Ecclesiae S. Georgii per multa argumenta contendit, unionem duarum Ecclesiarum esse aeque principalem.

Quare per procuratores duarum partium sequentia dubia apud Sacram Congregationem Concilii proposita sunt:

(1) An constet de unione aeque principali vel minus principali inter Ecclesiam Parochialem S. Georgii et Ecclesiam parochialem et Cathedralem Gaudisiensem in casu?

(2) An Decretum Episcopi Gaudisiensis die 13 Novembris 1901 sustineatur in casu?

S. Congregatio sub die 29 Julii 1905 unicum dedit responsum ad duas questiones, seu rescripsit: "Attentis ominibus, locum non esse erectioni Capituli Regolaris Lateranensis ad honorem in Ecclesia S. Georgii."

Sed huic decisioni partes contendentes non acquieverunt. Clerus Ecclesiae S. Georgii petiit beneficium nove audientiae, ut Sacra Congregatio decideret, an Ecclesia S. Georgii sit unita Cathedrali aeque vel minus principaliter.

At Sacra Congregatio sub die 23 Augusti 1905 iterum rescripsit:

"Non esse respondendum et partes acquiescant, idque notificetur Episcopo, qui hac de re sacerdotes suos opportune ac graviter moneat, ut a similibus contentionibus abstineant."

Non obstante hac stricta monitione prosequebantur ambae partes inter se disputare de natura unionis: quare Sacra Congregatio, precibus annuens, statuit rem disceptare de novo, remisit autem causam sub die 19 novembris 1908 ex mandato expresso Summi Ponteficis ad recenter restauratam S. R. Rotam, in quo tribunali haec duo dubia concordata sunt:

1. *An unio inter Ecclesiam Cathedralem Insulae Gaudisii et Ecclesiam S. Georgii ejusdem civitatis sit aeque principalis vel minus principalis seu subjectiva?*

2. *Cui competit jus administrationis praedictae Ecclesiae S. Georgii?*

Quoad primum dubium RR. PP. censuerunt, constare de unione minus principali seu subjectiva inter Ecclesiam Cathedralem Insulae Gaudisii et Ecclesiam S. Georgii ejusdem civitatis, ita ut haec illi tamquam accessoria seu filialis Ecclesia subordinata sit.

Praemittendum est, effectus unionis accessoriae non esse, uti aliqui incorrecte docent, extincttionem ac suppressionem nominis et tituli Ecclesiae unitae, imo et bona hujusmodi

Ecclesiae in suo statu separato conservanda esse, ita ut cunfundi non debeant cum bonis Ecclesiae principalis. Siquidem hoc conditioni vel statui Ecclesiae unitae accessoriae contradicit, cum notio hujusmodi Ecclesiae praesupponat objectum separatae existentiae; aliter non esset unio sed plena extinctio. An in tali unione duarum Ecclesiarum Ecclesia unita, qua talis, uti separata existere maneat et parochus Ecclesiae Matricis in ea omnes, uti in casu, vel tantum singulas functiones parochiales sive per se sive per vicarios pro incolis filialibus adimplere debeat, hoc Episcopus in Decreto unionis distincte determinabit. Quod si deficit haec ordinatio, praesumendum est, curam animarum in suo complexu in tali Ecclesia filiali, uti antea, exercendam esse, quia officia spiritualia unitae Ecclesiae per dictam unionem non minuuntur.

Ita et Ecclesia S. Georgii ex voluntate Episcopi Cocco-Palmerii in Decreto erectionis *munera parochialia* expresse "*retinebat seu firmo semper parochialitatis statu*" prout reperiebatur, quamvis "*omnes ejus Parochiani, attinentia, proventus, Altarium Ecclesiae praedictae festivitates, jura sepulturarum, aliaque emolumenta universa et singula ad eamdem Ecclesiam Parochialem S. Georgii spectantia Archipresbyteratui* " unita fuerint.

Quod autem haec unio modo subjectivo facta fuerit vel aeque principali, vel verius questio historica, quam juris positivi, et dependet in casibus singulis sive a documentis fundationis sive ab observantiis est consuetudinibus cujuscumque Ecclesiae.

Discutiendum est igitur in casu instrumentum unionis Ecclesiae S. Georgii cum Ecclesia Collegiata per Episcopum Cocco-Palmerium confectum. Ad cognoscendam in eo naturam seu speciem hujus unionis sunt juxta jurisprudentiam, in primis *formulae*, quibus unio facta est, inspiciendae. In casu, Episcopus in unionis Decreto parochiae S. Georgii et Ecclesiae Collegiatae seu Archipresbyteralis utitur his verbis... "*eamdem parochiam S. Georgii... eidem Archipresbyteratui Matris Ecclesiae unimus, sive verius subrogamus ac subjicimus curae... et pro unita, seu verius subrogata et subjecta in perpetuum esse volumus et mandamus, ad instar parochialis Ecclesiae S. Pauli Apostoli extra moenia Civitatis Notabilis Insulae Melitae curae, gubernio, rectoratui et regimini Adomdum Reverendi Archipresbyteri Nostrae Cathedralis Ecclesiae subjectae...* "

Regula prima interpretationis legum ac rescriptorum est verba accipere juxta propriam significationem et communem jurisprudentiae usum. Si igitur dicitur in unionis instrumento: "*Unimus Ecclesiam S. Georgii Archipresbyteratui*", hac locutione clare exprimitur, Episcopum voluisse parochiam S. Georgii *vere subordinare* Archipresbyteratui: aliter dictum esset: unimus Ecclesiam S. Georgii *et* Archipresbyteratum, vel *cum* Archipresbyteratu. Casus dativus satis significat, unam partem subjici alteri. Hic sensus firmatur per verba: "*sive verius... subjicimus* ", quae locutio nihil aliud exprimere potest quam: Ecclesiam S. Georgii subjectam fuisse Archiprebyteratui Ecclesiae Collegiatae. Idem roboratur per verba: "*subrogamus*" vel "*necnon Matrici Ecclesiae ejusque Archipresbyteratui vicinam Parochialem S. Georgii unire seu verius loco quatuor regionum subrogare ac subjicere excogitavmimus atque deliberavimus*", sicut etiam ex verbis: "*ne Ecclesia Matrix Collegiata ejusque Archipresbyteratus detrimentum patiatur, loco quatuor regionum dismembratorum vicinam Ecclesiam S. Georgii unire, subrogare et subjicere decrevimus.* "

Respicienda est praecipue appositio: subrogamus "*loco*" ipsarum quatuor regionum, quarum Ecclesiae erant *vere filiales;* ergo *vere subjectae* et *subordinatae Ecclesiae Collegiatae.* Quam autem "loco" harum Ecclesiarum subrogatur Ecclesia S. Georgii, haec per

consequence reponitur in eadem conditione subjectiva, in qua illae existebant: Idem apparet ex comparatione unionis Ecclesiae S. Pauli cum Ecclesia Catherdrali in Insula Melitensi, nam notio "ad instar" nihil aliud exprimere potest quam: Ecclesiam S. Georgii unitam esse Ecclesiae Collegiatae *eodem modo* quo Ecclesia S. Pauli constat esse conjunctam cum Ecclesia Cathedrali Melitensi.

Quod autem haec unita illi fuerit unione minus princiapli, seu accessoria patet ex relatione ad limina Episcopi Cocco-Palmerii anno 1714 *"Accessit Episcopus ad Ecclesiam Parochialem sub Titolo Divi Pauli Apostoli, quae est in perpetuum unita dignitati Archipresbyteratus dictae Cathedralis. Haec Ecclesia non constituit parochia ex se, bene tamen semper una et eadem cum Cathedrali fuit habita... Ex quo Archipresbyter est utriusque Ecclesiae Rector".*

Ut definiatur an unio, in casu, sit minus principalis aut aeque principalis, inspiciendae sunt etiam *Collationes* Archipresbyteratus Ecclesiae Collegiatae, prout S. Rota (in Melivetana Beneficii 11 Decembris 1690, coram Caccia) docet: *"Collationes attendi debent ad dignoscendam qualitatem beneficiorum.".* Profecto, in omnibus bullis collationis dicti Archipresbyteratus sive a S. Sede sive ab Episcopis expeditis *nunquam* facta est mentio Ecclesiae S. Georgii, quod omni juri obstaret, si haec Ecclesia aeque principaliter unita fuisset. Hoc ex doctrina ejusdem S. Rotae probatur: *"adesse unionem aeque principalem cum sit facta mentio utriusque."* Quia in nullo collationis instrumento nominatur Ecclesia S. Georgii, decidendum est de ejus unione minus principali seu subjectiva juxta principium juris: *"de Ecclesia pedissequa non curatur, nec de ea expedit facere mentionem."*

Porro, notissimum est omnibus parochum duarum Ecclesiarum aeque principaliter unitarum duas Missas diebus Dominicis et festivis de praecepto applicare pro populo utriusque parochiae sub gravi obligatum esse. In facto vero, uti ex protocollo Visitationis Episcopi Rull anno 1760 eruitur, constat de *unius* tantum missae celebratione pro *utraque* Ecclesia. Ex hac unicitate missae concludendum est de parochiae unicitate i.e. de subjectione Ecclsiae S. Georgii quoad Ecclesiam Collegiatam.

Eodem modo Archipresbyteri Ecclesiae Collegiatae obstricti essent recitare officium Titularis ac festum celebrare Dedicationis Ecclesiae S. Georgii sub ritu duplicis primae classis cum octava,si haec unita fuerit Ecclesiae Collegiatae seu Archipresbyteratui aeque principaliter. At neque unum neque alterum revera factum est. De dicta obligatione non est dubitandum. Ita scribit A. Carpo in suo Kalendario perpetuo (c. 2. n.18): *"Si quis Episcopus existat vel Parochus duarum Ecclesiarum Cathedralium vel Parochialium unitarum, recitare debet officium sub ritu duplicis primae classis cum octava de ambarum Titulari"* (et item sentiendum de Dedicatione S. RR. C. 5 Jul. 1698 et 6. 12 Sept. 1842, in Nucerina). *Quod tamen vim obtinet, dummodo praefata unio hujusmodi sit, ut Episcopus vel Parochus unius sit etiam seorsim Episcopus vel Parochus alterius, non autem si ex duabus Cathedralibus vel Parochialibus facta fuerit una, quia tunc minime foret Episcopus vel Parochus duarum ecclesiarum, sed unius dumtaxat."*

Ex hac ratione subjectionis Clerus Ecclesiae S. Georgii in Visitationibus fere semper habebatur uti appendix Cleri Ecclesiae Collegiatae, sicut et idem Clerus non propria Cruce in processionibus utitur, sed sub Cruce Ecclesiae Collegiatae ex mandato Episcopi incedit. In Ordinatione processuali Episcopi anno 1714, Ecclesia S. Georgii sub Ecclesiis parochialibus numquam nominatur, quinimo in litteris petitoriis populi Gaudisiensis ad Ponteficem Gregorium XVI Ecclesia S. Georgii inter Ecclesias filiales enumeratur.

Praedictis omnibus adjicere praestat, hodiernum Majoris Ecclesiae Archipresbyterum, jurato testimonio, aliis omissis, haec declarasse:

1) pro omnibus parochianis sive Matricis sive intra veteres limites S. Georgii existentibus, indistincte unam tantum missam pro populo, uti a nobis jam supra dictum est, celebrari;

2) semel pro omnibus indistincte in Ecclesia S. Georgii Evangelium et Cathechismum explicari;

3) promulgationes omnes sive pro matrimoniis sive pro ordinibus, indistincte pro omnibus tum Matricis tum Ecclesiae S. Georgii fieri in hac postrema Ecclesia, et de omnibus indistincte promulgari *"qui ad hanc Ecclesiam pertinent"* sine distinctione duarum parochialium.

Sed majoris momenti est pro approbanda unione subjectiva Ecclesiae S. Georgii, quod in Relationibus Visitationum Episcoporum ad S. Sedem Apostolicam directis, ubi parochiae diocesis enumeratur, de Ecclesiae S. Georgii vel plerumque nulla fit mentio, vel aliquoties etiam Vice-parochialis dicitur. Ita Episcopus Cocco-Palmerius, qui *ante* unionem in sua Relatione ad Sedem Apostolicam, Ecclesia S. Georgii enumerat inter parochias diocesis, eamdem *post* unionem non commemorat, solum referens: *"in Insula Gaudisii extat Castrum cum Suburbio et aliis sex regionibus abitatis; una Ecclesa Matrix atque Collegiata, et aliae sex parochiales, quarum quatuor ego erexi."* Cum duae parochiae a suo Antecessore conditae fuerint, quatuor autem ipse erexerat, Ecclesia S. Georgii ex numero parochiarum exclusa manet et tamquam una eademque cum parochia Ecclesiae Collegiatae *ab ipso auctore unionis* consideratur. Idem saepissime testantur aliae Relationes ipsorum episcoporum usque ad nostras dies. Eodem modo, cum 1864 collatio Archipresbyteratus, erectionis novae diocesis causa, ad tempus suspensa fuit, nulla mentio habita est de Ecclesia S. Georgii, quamvis in facto collatio, hujusqusque Ecclesia esset suspensa, quod nullo modo omitti potuisset, si unionem aeque principaliter factam esse Auctoritatibus Ecclesiasticis persuasum fuisset. Idem deducitur ex facultate Archipresbytero Ecclesiae Collegiatae in Decreto erectionis concessa, possessionem capiendi Ecclesiae S. Georgii *"vacatione secuta per cessum sive decessum actualis ejus parochi,"* nam decidit S. Rota (coram Muto Vicen. Parochialis seu Vicariae 24 Nov. 1694), ad hanc rem: *"accedit insuper in comprobationem hujusmodi subjectionis facultas concessa in dicto unionis instrumento, capiendi, possessionem corporalem parochialis Ecclesia de qua agitur, quae talem unionem subjectivam ostendit."* Si posterius *sine tali facultate* fere omnes Archipresbyteri immissi sint in possessionem realem parochiae S. Georgii, id non est intelligendum *de actu canonico verae immissionis in possessionem,* sed tantum de actu exercitii jurisdictionis jam habitae. Eodem modo, irrito conatu instrumenta et documenta proponuntur, in quibus Ecclesia S. Georgii parochialis nominatur. Quamvis vero saepissime vice-parochialis dicatur, nil mirum, quod aliqua Ecclesia etiam parochialis vocetur vel hoc nomen retinuerit, *etiamsi vera parochia non sit;* quod saepissme contingit ex eo quod Sacramenta ibi ministrantur et parochialia munera exercentur.

Pari modo probat unionis naturam subjectivam, in casu, facultas attributa Archipresbytero curam animarum exercendi in Ecclesia S. Georgii per Vice-parochum ad nutum amovibilem, uti docet in hac re S. Rota (coram Millino, Bossanen. Vicariae, 29 Apri. 1739): *"Non omnis ac quaelibet unio jus tribuit deputandi Vicarium ad nutum amovibilem, sed solum plenaria et subjectiva".*

Non obstat, quod in textu unionis Archipresbyter quandoque nominatur, ita ut ipsi potius videatur, tamquam privatae personae, unio esset peracta. Archipresbyter enim Ecclesiam habet numquam ut privata persona, sed ut persona Archipresbyteralis, seu uti Caput Collegii. Ita

et Pignatelli (Tom. IX. C. 150, n. 3) *"Nec dicas quod cura animarum potius spectet ad Archipresbyterum vel ad aliam Dignitatem. Nam id recte procedit in illis Ecclesiis in quibus presbyteri divina ministrantes non faciunt Collegium; secus vero in Ecclesiis Collegiatis, Prior, sive Decanus, aliusve, est non uti parochus, sed Caput Collegii, seu uti minister Capituli et Collegii."* Ceterum rejicitur illa objectio deducta ex formulis unionis instrumenti, ubi praeter Archipresbyterum vel Archipresbyteratum etiam *"Ecclesia Matrix"* vel *"Ecclesia Collegiata"* nomintatur, quam ob rem pro prima sententia nullum argumentum deduci posse RR. PP. Auditoribus visum est.

Perperam autem Clerus S. Georgii ad jus suum tuendum ad citati Decreti verba confugit, quibus statuitur: *"parochialitatis statu tamen, prout in praesentiarum reperitur, firmo semper remanente, eoque minime suppresso, nec immutato."* Ex facta enim reservatione nonnisi consequitur quod unio non fuerit extinctiva et quod Ecclesiae unitae conservatus fuerit solus *"status"* parochialitatis. Quid autem sub statu parochialitatis jure nostro intelligatur, sat constat, cum nonnisi Sacramenta administrandi jus comprehendat et munia parochialia exercendi; ea omnia nempe peragendi quae Archipresbytero Matrici Ecclesiae per Decretum commissum fuit seu *"in ea Sacramenta omnia parochianis ministrare, caetera munia parochialia per seipsum, sive per ejus vice-parochum ab Ordinario adprobandum, exercere."*

Quum affertur igitur pro unione aeque principali reservatio hujus parochialitatis status Ecclesiae S. Georgii, dici potius debet, hanc reservationem probare contrarium; nam non fuisset revera necessarium reservare dictum parochialitatis statum, si Ecclesia S. Georgii aeque principaliter unita fuisset cum Ecclesia Collegiata. Verba *"minime tamen immutato"* etc., solummodo eum sensum habere possunt: Ecclesia S. Georgii subjicitur quidem Ecclesae Collegiatae ejusque Archipresbyteratui, attamen non supprimitur, sed in suo statu parochialitatis remanere debet, ita ut, non obstante ejus subjectione, in eadem, sicut antea, Sacramenta administranda aliaeque functiones parochiales pro populo procurandae sint.

Neque pariter obstat, quod Capitulum non praestiterit suum a jure requisitum consensum, ut exinde concludatur, unionem non factam Capitulo; nam contra dicendum est, hunc consensum dedisse nomine Capituli solum Archipresbyterum: quod sufficit pro validitate actus, uti et S. Rota decernit: *"Archipresbyterum contrahendo sub nomine dignitatis, tamquam Capituli caput et nomine Ecclesiae contrahere censeri"* (in Rec. T. 1. part. 5. n. 7. 8.).

Caeterum subsequutus est, de facto Capituli consensus, nam cum ageretur de executione Decreti unionis in ejus instrumento legitur: *"Viso decreto... super erectione quatuor Parochialium et super unionem Parochialis S. Georgii... Ecclesiae Collegiatae ejus Archipresbyteratui,... Archipresbyterum in vacuam, liberam ac realem et corporalem possessionem Ecclesiae parochialis S. Georgii nuper unitae eidem Matrici Collegiatae Ecclesiae committimus."* Tandem defectus consensus, etsi adfuisset, per confirmationem sanatus est ex parte Sacrae Congregationis Concilii sub 5 Martii 1689, uti statim videndum est.

Unio equidem minus principalis roboratur per Decretum Sacrae Congregationis Concilii. Episcopus Cocco-Parlmerius nempe timens, ne dispositiones suae forsan obstare possent Decreto Concilii Tridentini c. 19 Sess. 24 de Reform. prohibenti uniones parochialium Cathedralibus seu Collegiatis Ecclesiis; *"pro majori robore dictae erectionis et* ***subjectionis*** *respettive, in vim praefatae reservationis supplicat pro illius approbatione, et quatenus opus sit, etiam pro assensu Apostolico."* Proponebatur igitur dictae Congregationi hoc dubium: *"An nova erectio dd. quatuor Parochialium, et respective unio Ecclesiae*

parochialis Sancti Georgii Collegiatae et Archipresbyterali Ecclesiae Insulae Gaudisii sit confirmanda." Ad hoc dubium Sacra Congregatio sub die Martii 1689 respondit: *"Affirmative"*. In hac igitur decisione authentica seu Suprema approbatione Sacra Congregatio Concilii approbat, expressis verbis **"subjectionem"** nuncupatam, ita ut dicendum sit, rem judicatam haberi.

Ex his omnibus argumentis, aliis omissis, RR. Patres censuerunt constare de unione subjectiva seu minus principali Ecclesiae S. Georgii cum Ecclesia Collegiata seu Cathedrali Insulae Gaudisii.

Sed non obstante hac Ecclesiae S. Georgii unione subjectiva Ecclesiae Collegiatae seu Cathedrali, competit jus administrationis praedictae Ecclesiae S. Georgii non Capitulo Cathedrali sed Episcopo una cum Archipresbytero Ecclesiae Cathedralis. Residet quidem cura habitualis, non modo Ecclesia Cathedralis, sed etiam ejusdem subjectae Ecclesiae S. Georgii, penes Capitulo, prout ex bulla Pii IX "Singulari Amore" anni 1864 apparet, ubi expresse dicitur: *"animarum habitualis cura erit penes Capitulum; actualis vero ab Archipresbytero, prima Capituli dignitate exercenda est,"* ita ut, ex hoc, proprie competeret dicto Capitulo etiam administratio bonorum ejusdem subjectae Ecclesiae S. Georgii. Hoc principium juris pacificum est apud Canonistas. Attamen Capitulum ipsum sibi imputet, si praefatam administrationem, tum ante erectionem Gaudisiensis dioecesis, tum post hanc peractam, numquam exercuit.

Constat enim, quousque insula Gaudisiensis Dioecesis Melevitanae incorporata mansit, i.e. usque ad annum 1864, ob inductam consuetudinem, omnes Ecclesias a solo Episcopo una cum parochis, per procuratores ab eo nominatos, administratas fuisse, simulque cum illis ipsam etiam Matricem et Collegiatam Ecclesiam. Cum hoc jus administrationis ab ejus Capitulo impugnatum fuerit, decidit S. Rota contra hoc tentamen: *"quoniam Episcopus reperitur in antiquissima consuetudine explendi administrationem bonorum ac redditum de quibus est questio... haec enim antiquissima consuetudo debet pro lege servari praesertim in materia administrationis bonorum Ecclesiae, quae non ita radicari valet in Capitulo aut alio quolibet inferiori, quin facile redire valeat ad Episcopum tamquam Caput ac fontem totius ecclesiasticae gubernationis."* (coram Emerix, Melevitan. 28 Nov. 1692).

Quod autem praedicto jure Episcopus Gaudisiensis gaudeat, roboratur ipso tenore Bullae Pii IX *"Singulari Amore"* qua nova fuit Dioecesis erecta, per quam enim Bullam tribuitur Episcopo facultas *"omnia et singula jura, officia, et munia episcopalia exercendi juxta sacros canones et legitimam consuetudinem."* Cum igitur Episcopus Melevitanus vi consuetudinis exerceret administrationem bonorum Ecclesiarum omnium suae Dioecesis, idem jus vi ejusdem consuetudinis possidet successor ejus in certa parte *ejusdem* dioecesis a Pio IX in propriam dioecesim erecta. Siquidem hic est una eademque persona moralis seu juridica cum antecessore suo in tota dioecesi; ita ut omnia jura ab hoc ad illum transierint. Ex quo sequitur, tempore erectionis novae dioecesis Gaudisiensis, anno 1864, Episcopum jam in possessessione legitima administrationis fuisse, quam adhuc una cum Archipresbytero per procuratores quoad bona Ecclesiae S. Georgii exercebat usque ad hunc diem et quidem semper sine contraditione Capituli Ecclesiae Cathedralis. Quomodocumque igitur torqueri velint praedicta verba Bullae Pii IX, ob novam saltem inductam praescriptionem ab anno 1864 incoeptam, dicendum est, Episcopum consistere in possessione sui juris. Compertum est enim, post quoque erectione Gaudisiensis dioecesis, nullum jus sibi vindicasse nec exercuisse Capitulum Cathedrale super administratione

Ecclesiae S. Georgii, ab Episcopo simul cum Archipresbytero pacifice gesta usque ad annum 1907, quo Capitulum Sacram Congregationem Concilii adivit ad suum hoc jus vindicandum. Expleta proinde est favore Episcopi Gaudisiensis quadragenaria praescriptio. Nec dicatur, bullam *"Singulari Amore"* Pii IX extinxisse omnes consuetudines et etiam futuras per clausulas derogatorias. Nam primum hae non pertinent ad jura Episcopi, quae expresse in dicta quod jam bulla uti jam possessa praeservantur, supra demonstratum est. Deinde, ex sententia communi doctorum, per clausulas derogatorias non derogatur consuetudini futurae, seu in posterum introducendae, nisi consuetudo sit reprobata, uti irrationabilis, quod tamen profecto de administratione bonorum ecclesiasticorum ex parte Episcopi exercitata dici non potest.

His omnibus perpensis, Christi nomine invocato, et solum Deum prae oculis habentes, Nos infrascripti Auditores, pro tribunali sedentes, dicimus, declaramus et difinitive sententiamus, respondendo ad proposita dubia

Ad I Constare de unione minus principali vel subjectiva Ecclesia S. Georgii.

Ad II Spectare ad Episcopum et Archipresbyterum prout huiusque factum est, excluso prorsus Capitulo.

Expensas vero, quarum taxationem Nobis reservamus inter partes contendentes compensamus, ita nempe ut summa pro expeditione sententiae debenda ab utraque parte pro medietate solvenda sit.

Ita pronunciamus, mandantes Ordinario loci et ministris tribunalium ad quos spectat, ut executioni mandent hanc nostram sententiam et adversus reluctantes procedant normam Sacrorum Canonum, et praesertim Cap. 3. Sess. XXV. de Reform. Concilii Tridentini, iis adhabitis executivis et coercitivis mediis, quae magis efficacia et opportuna, pro rerum adjunctis, exstitura sint.

Romae, in Sede tribunalis Sacrae Romanae Rotae, die 10 Januarii 1910.

L. ✠ S.

GULIELMUS SEBASTIANELLI

SERAPHINUS MANY

FRANCISCUS HEINER, ***Ponens.***

SAC. TANCREDI TANI, ***Notarius.***

SACRA ROMANA ROTA

quddiem ir-Rev.mu P. D. Frangisku Heiner, imħallef

Sentenza ta' Kawża Għawdxija dwar l-Unjoni u l-Amministrazzjoni

Maqluba għall-Malti mil-Latin u mit-Taljan

minn

ANTON F. ATTARD B.A.

Meta l-Papa Piju X kien qiegħed isaltan hieni fis-seba' sena tal-Pontifikat u r-Renju tiegħu, fil-jum tal-10 ta' Jannar, 1910, ir-Reverendi Padri Sinjuri Gulielmu Sebastianelli, Serafin Many u Frangisku Heiner, Imħallef, Udituri li jaħdmu meta jmisshom, fil-Kawża tad-Djoċesi ta' Għawdex, dwar l-Unjoni u dwar l-Amministrazzjoni bejn il-Kapitlu tal-Knisja Kattidrali ta' Għawdex, kif rappreżentat mill-prokuratur leġittimu l-Avukat Nazareno Ferrata, u l-Kleru u l-Arċipriet tal-Ven. Knisja ta' San Ġorġ[1]*, kif rappreżentat mill-prokuratur leġittimu l-Avukat Francesco Solieri, qatgħu din is-sentenza:*

Fis-sena 1688, fis-27 ta'April [2], bid-digriet ta' l-Isqof ta' Malta Cocco-Palmeri, mill-Knisja Parrokkjali Kolleġġjata taħt it-titlu tal-Beata Verġni Marija Mtellgħa fis-Sema, li tinsab fil-gżira ta' Għawdex, u li wara tgħolliet għal Knisja Kattidrali, kienu ġew mifruda erba' reġjuni bil-knejjes filjali minħabba l-bogħod tagħhom u kienu twaqqfu f'parroċċi għal rashom.

U biex issewwiet il-ħsara li ġarrbet il-Knisja fuq imsemmija minħabba din il-firda, magħha, bl-istess digriet ta' l-Isqof ta' Malta, ġiet magħquda l-Knisja Parrokkjali fil-qrib ta' San Ġorġ Martri. Hekku l-kliem tad-digriet li għandu x'jaqsam ma' l-argument: "U sabiex b'firda bħal din jew aħjar qtugħ, ferq u qsim.... l-istess Knisja Kolleġġjata Matriċi u l-Arċipresbiterat tagħha ma ġġarrabx detriment ta' din ix-xorta.....minflok dawn l-istess erba' reġjuni, jew ħarât, imwaqqfa hekk f'parroċċi ġodda, wara li l-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ fuq imsemmija bit-tħollija jew bil-mewt tal-kappillan attwali tagħha, jew altrimenti f'kull każ u kwalunkwe mod ieħor tiġi vaganti, minn dak il-ħin sa dan il-waqt, l-istess [Knisja] Parrokkjali ta' San Ġorġ, fil-waqt li b'dana kollu jibqa' sħiħ dak li jinsab bħalissa, u b'xejn ma jitneħħa lanqas ma jinbidel l-Istat ta' Parrokkjalità, b'att uniku, ngħaqqdu ma' l-Arċipresbiterat tal-Knisja Matriċi jew aħjar tabilħaqq nissurrogaw [3] u nissuġġettaw għall-ħarsien, it-tmexxija, it-tħaddim, u l-gvern tar-Reverendu Arċipriet ta' llum u s-suċċessuri tiegħu għal dejjem u f'kull żmien fil-ġejjieni, bil-parruċċani kollha tagħha, bil-piżijiet, bid-dħul, bil-festi ta' l-altari tal-knisja msemmija, bid-drittijiet tad-dfin, u bil-qligħ l-ieħor kollu f'daqqa u għalih waħdu li huwa ta' l-istess Knisja ta' San Ġorġ, ħlief...u rridu li tkun magħquda, jew aħjar tabilħaqq surrogata u issoġġettata, għal dejjem bl-istess mod bħalma l-Knisja Parrokkjali ta' San Pawl barra mill-ħitan tal-Belt Notabile, tal-gżira ta' Malta, tinsab issoġġettata għall-kura, it-tmexxija, ir-rettorat u l-gvern tal-Wisq Reverendu Arċipriet tal-Knisja Kattidrali tagħna....." [4]
Din il-għaqda twettqet bil-Beneplaċtu[5] Appostoliku permezz tar-Reskritt tas-Sagra

Kongregazzjoni tal-Konċilju fil-jum tas-26 ta' Mejju, 1689.

Meta fis-sena 1864 Piju IX bil-Bolla "Singulari Amore" waqqaf il-gżira ta' Għawdex fi Djoċesi ġdida, il-Knisja Kolleġġjata fuq imsemmija tgħolliet għal Knisja Kattidrali, imma f'dak li għandu x'jaqsam dwar il-għaqda tal-Knisja ta' San Ġorġ, ma ġie stabbilit xejn ġdid, hekk li l-istat ta' qabel baqa' jinżamm sas-sena 1895, li fiha l-Kleru tal-Knisja ta' San Ġorġ beda trattattivi ma' l-Abbati Ġenerali tal-Kapitlu Regolari Lateranense sabiex fil-Knisja fuq imsemmija jitwaqqaf Kulleġġ Onorarju ta' Kanonċi Lateranensi u l-istess Knisja titgħolla għad-dinjità ta' Knisja Kolleġġjata. Imma billi l-Abbati Ġenerali kien laqa' t-talbiet tal-Kleru - servatis servandis[6] - u l-Isqof ta' Għawdex ukoll kien ta l-kunsens tiegħu, il-Kapitlu Kattidrali oppona b'mod iebes għat-talbiet tal-Kleru ta' San Ġorġ fil-waqt li sostna li l-istituzzjoni proposta ma setgħetx issir mingħajr il-kunsens ta' l-istess Kapitlu. Wara li l-kustjoni ġiet sottomessa quddiem il-Kurja ta' l-Isqof, l-Isqof, wara li l-kawża kollha ġiet diskussa minn żewġ delegati tiegħu, mhux biss ċaħad l-oppożizzjonijiet kollha tal-Kapitlu, anzi bid-digriet tat-13 ta' Novembru, 1901, stqarr li xejn ma kien ifixkel it-twaqqif ta' Kulleġġ ta' Kanonċi fil-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ. Il-kelmiet tad-digriet huma dawn: Wara li tajna konsiderazzjoni[7] ta' kulma tressaq quddiemna, niddikjaraw li xejn ma jfixkel li jitwaqqaf fil-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ M. ta' din il-Belt Vittorja Kulleġġ Onorarju ta' Kanonċi Lateranensi. U għaldaqstant nagħtu l-kunsens tagħna ħalli jseħħ it-twaqqif skond ir-rikors." [8]

Għal dan ir-reskritt[9] ta' l-Isqof oppona l-Kapitlu u ressaq il-kawża kollha quddiem s-Sagra Kongregazzjoni tal-Konċilju, fil-waqt li eċċepixxa li l-għaqda tal-Knisja ta' San Ġorġ mal-Knisja Kattidrali kienet magħmula "minus priċinpaliter" u li għalhekk kien meħtieġ il-kunsens tal-Kapitlu Kattidrali għat-twaqqif tal-Knisja ta' San Ġorġ fi Knisja Kolleġġjata, fil-waqt li kuntrarjament il-Kleru tal-Knisja ta' San Ġorġ b'ħafna argumenti sostna li l-għaqda taż-żewġ knejjes kienet "aeque principalis".

Minħabba f'dan, permezz tal-prokuraturi taż-żewġ partijiet, tqiegħdu quddiem is-Sagra Kongregazzjoni tal-Konċilju dawn iż-żewġ mistoqsijiet:

1. Jekk fil-każ, hix il-għaqda *aeque* jew *minus principalis*[10] bejn il-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ u l-Knisja Parrokkjali u Kattidrali ta' Għawdex,

2. Jekk fil-każ, għandux iseħħ id-digriet ta' l-Isqof ta' Għawdex tat-13 ta' Novembru, 1901.

Is-Sagra Kongregazzjoni fid-29 ta' Lulju, 1905, tat tweġiba waħda għaż-żewġ mistoqsijiet jew dubbji. "Meta wieħed iqis kollox, m'hemmx lok għat-twaqqif ta' Kapitlu Regolari Lateranense norarju fil-Knisja ta' San Ġorġ."

Imma l-partijiet ma qagħdux kwieti għal din id-deċiżjoni. Il-Kleru tal-Knisja ta' San Ġorġ talab il-benefiċċju tas-smigħ mill-ġdid (appella) ħalli s-Sagra Kongregazzjoni tiddeċidi jekk il-Knisja ta' San Ġorġ hix magħquda mal-Kattidral "aeque" jew "minus principaliter".

Imma s-Sagra Kongregazzjoni fit-23 ta' Awissu, 1905, mill-ġdid ħarġet dan ir-Reskritt:

"Ebda tweġiba m'għandha tingħata u l-partijiet għandhom joqogħdu kwieti, u b'dan għandu jkun imgħarraf l-Isqof, li fuq ħaġa bħal din għandu jwiddeb meta jkun jaqbel u b'mod serju l-qassisin tiegħu biex jastjienu minn tħaqqiq bħal dan".[11]

Minkejja twiddiba iebsa bħal din, iż-żewġ partijiet baqgħu jħaqquha ma' xulxin fuq in-natura tal-għaqda: ir-raġuni għala s-Sagra Kongregazzjoni, fil-waqt li laqgħet it-talbiet, ordnat li tisma' l-każ mill-ġdid u ħalliet il-kawża għat-19 ta' Novembru, 1908, bl-ordni espressa tas-Sommo Pontefice[12] lis-Sagra Romana Rota, imwaqqfa mill-ġdid dan l-

aħħar, li quddiem it-tribunal tagħha tqiegħdu dawn iż-żewġ dubbji:

1. Jekk il-għaqda bejn il-Knisja Kattidrali ta' Għawdex u l-Knisja ta' San Ġorġ ta' l-istess Belt hijiex "aeque prinċipalis"[13] jew "minus principalis" jiġifieri suġġettiva?
2. Lil min imiss id-dritt ta' l-amministrazzjoni tal-Knisja msemmija qabel ta' San Ġorġ?

Kwantu għall-ewwel dubbju, ir-Reverendi Padri żammu li l-għaqda hija waħda "minus principalis" jiġifieri suġġettiva bejn il-Knisja Kattidrali ta' Għawdex u l-Knisja ta' San Ġorġ ta' l-istess Belt, hekk li din **hija subbordinata** għal dik, bħala Knisja **aċċessorja** jew **filjali** [14]. Għandu jkun premess li l-efett ta' din il-għaqda aċċessorja m'hux, bħalma x'uħud igħallmu ħażin, il-qerda u t-tneħħija ta' l-isem tal-Knisja magħquda, li anzi l-beni ta' Knisja bħal din għandhom jinżammu separatament fl-istat proprju tagħhom, hekk li m'għandhomx jitħawdu mal-beni tal-Knisja ewlenija. Imma għalkemm dan jikkontradiċi l-kundizzjoni u l-istat aċċessorju tal-Knisja magħquda billi l-kunċett ta' Knisja bħal din jippresupponi oġġett b'eżistenza separata, diversament ma jkunx hemm għaqda, imma estinzjoni sħiħa.[15] Jekk f'għaqda bħal din ta' żewġ Knejjes, il-Knisja magħquda, bħala tali, tkomplix jkollha eżistenza separata, u jekk il-Kappillan tal-Knisja Matriċi, hemm ikomplix jaqdi, bħal fdan il-każ, il-funzjonijiet parrokkjali kollha jew x'uħud mill-funzjonijiet parrokkjali kemm hu nnifsu, kif ukoll permezz ta' vigarji għall-abitanti **filjali**, l-Isqof jiddetermina dan speċifikament fid-digriet tal-għaqda. Li jekk tonqos dispożizzjoni bħal din, għandu jkun preżunt li l-kura ta' l-erwieħ fi knisja filjali bħal din, għandha titttieħed, bħal qabel, fil-kumpless tagħha, ladarba l-obbligi spiritwali tal-Knisja magħquda ma jsofrux tnaqqis b'għaqda bħal din.

Bl-istess mod anki l-Knisja ta' San Ġorġ bir-rieda ta' l-Isqof Cocco-Palmeri espressa fid-digriet tal-għaqda żamm li l-ufizzji parrokkjali, jiġifieri "l-istat ta' Parrokkjalità għandu dejjem jinżamm sħiħ" bħalma jinsab, daqs li kieku, "il-parruċċani kollha tagħha, ħwejjiġha, id-dħul, il-festi ta' l-altari tal-Knisja msemmija, id-drittijiet tad-dfin, u l-qligħ l-ieħor kollu, kemm il-ħlasijiet f'daqqa kif ukoll dawk għalihom weħidhom, ta' l-istess Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ, ingħaqdu ma' l-Arċipresbiterat."
Li mbagħad din il-għaqda kenitx magħmula b'mod suġġettiv jew aeque principalis, hija aktar tabilħaqq kwistjoni ta' fatt milli ta' dritt pożittiv[16], u tiddependi fil-każijiet għalihom kemm mid-dokumenti tat-twaqqif kif ukoll mill-osservanza u mill-konswetudni ta' kull waħda mill-knejjes.

Ikun mistħarreġ, mela, fil-każ l-att tal-għaqda tal-Knisja ta' San Ġorġ mal-Knisja Kolleġġjata magħmul mill-Isqof Cocco-Palmeri. Biex hawn nagħarfu n-natura jew l-ispeċi ta' din il-għaqda, jeħtieġ qabel xejn, skond il-ġurisprudenza, niflu l-**formuli**[17] li bihom intgħamlet il-għaqda [(A)]. F'dal-każ, l-Isqof, fid-digriet tal-għaqda tal-Parroċċa ta' San Ġorġ u tal-Knisja Kolleġġjata jew Arċipretali, inqeda b'dawn il-kelmiet:......*"l -istess parroċċa ta' San Ġorġ... ma' l-istess Arċipresbiterat tal-Knisja omm ingħaqdu, jew aħjar nissurrogaw u nissuġġettaw għall-kura..... u li magħquda, jew aħjar issurrogata u issuġġettata, irridu u nordnaw li tkun għal dejjem, u b'xebh mal-Knisja Parrokkjali ta' San Pawl Appostlu 'l barra mill-ħitan tal-Belt Notabile tal-Gżira ta' Malta, (li tinsab) issuġġettata għall-kura, it-tmexxija, ir-rettorat u l-ħakma tal-Wisq Reverendu Arċipriet tal-Knisja Kattidrali Tagħna..."*

L-ewwel regola ta' l-interpretazzjoni tal-liġijiet u tar-reskritti hi dik li wieħed jifhem il-kliem skond it-tifsir proprju u l-użu komuni tal-ġurisprudenza. Jekk allura fl-istrument tal-għaqda jingħad: *"Ingħaqdu l-Knisja ta' San Ġorġ ma' l-Arċipresbiterat* **(all'Arcipresbiterato)**, b'dan il-kliem jingħad b'mod ċar li l-Isqof ried tabilħaqq jissubbordina[18] l-parroċċa ta' San Ġorġ għall-

Arċipresbiterat; altrimenti kien ikollu jingħad: "Ingħaqqdu l-Knisja ta' San Ġorġ u l-Arċipresbiterat" jew inkella "għal ma' l-Arċipresbiterat" **(coll'Arcipresbiterato)**. Il-każ dativ ifisser biżżejjed li l-parroċċa l-waħda ġiet issuġġettata għall-oħra [(B)]. Dan is-sens jitwettaq bil-kelmiet: ***"jew aħjar nissuġġettaw"*** liema espressjoni ma tgħid xejn ħlief dan, il-Knisja ta' San Ġorġ hija issuġġettata għall-Arċipresbiterat tal-Knisja Kolleġġjata. L-istess sens jissaħħaħ bil-kelmiet: *"nissurrogaw" inkella "bħalma diġà ħsibna u ddeliberajna biex ingħaqqdu jew aħjar nissurrogaw u nissuġġettaw il-[Knisja] Parrokkjali viċina ta' San Ġorġ mal-Knisja Matriċi u ma' l-Arċipresbiterat ta' l-istess [Knisja] minflok l-erba' reġjuni;"* kif ukoll il-kliem: *"sabiex il-Knisja Matriċi Kolleġġjata u l-Arċipresbiterat ta' l-istess [Knisja] ma jsofrix dannu, iddekretajna li ngħaqqdu, nissurrogaw u nissuġġettaw il-Knisja viċina ta' San Ġorġ minflok l-erba' reġjuni maqtugħa."*

Ta' min joqgħod attent prinċipalment għall-appożizzjoni[19] "nissurrogaw" **minflok** l-istess erba' reġjuni li l-Knejjes tagħhom **kienu tabilħaqq filjali** u allura tabilħaqq suġġetti u subbordinati għall-Knisja Kolleġġjata [(C)]. Billi mbagħad flok dawn il-Knejjes hija surrogata l-Knisja ta' San Ġorġ, din bħala konsegwenza tqiegħdet fl-istess kundizzjoni suġġettiva li fiha dawk kienu jinsabu [(D)]. L-istess ħaġa tidher meta mqabbla mal-għaqda tal-Knisja ta' San Pawl Appostlu mal-Knisja Kattidrali fil-gżira ta' Malta, ladarba l-prinċipju **"b'xebh ma'.."** ma jista' jfisser xejn ħlief li: "il-Knisja ta' San Ġorġ kienet magħquda mal-Knisja Kolleġġjata bl-**istess mod** bħalma l-Knisja ta' San Pawl tinsab magħquda mal-Knisja Kattidrali ta' Malta. Li mbagħad din tinsab magħquda ma' dik f'għaqda *"minus principalis"* jew aċċessorja jirriżulta mir-relazzjoni "ad limina" ta' l-Isqof Cocco-Palmeri fis-sena 1714: *"Mar l-Isqof fil-Knisja Parrokkjali taħt it-titlu ta' San Pawl Appostlu li tinsab magħquda għal dejjem mad-Dinjità ta' l-Arċipresbiterat tal-Kattidral. Din il-Knisja ma tiffurmax parroċċa fiha nfisha; imma però dejjem kienet waħda u l-istess ħaġa mal-Kattidral.....Dan 'ilgħaliex l-Arċipriet huwa r-Rettur tal-waħda u tal-Knisja l-oħra."* [(E)].[20]

Biex jiġi deċiż jekk fil-każ il-għaqda hix "minus" jew "aeque prinċipalis jeħtieġ li wieħed iżomm quddiemu l-**Kollazzjonijiet** [21] ta' l-Arċipresbiterat tal-Knisja Kolleġġjata skond ma tgħallem is-Sacra Rota (fil-kawża Benefiċjali ta' Malta deċiża fil-11 ta' Diċembru, 1690 quddiem l-imħallef Caccia): **"jeħtieġ jingħata kas tal-Kollazzjonijiet biex tiġi ċċarata l-kwalità tal-benefizzji."** [(F)]. Tassew, fil-Bolli kollha ta' Kollazzjoni ta' l-imsemmi Arċipresbiterat[22] mibgħutin kemm mis-Santa Sede, kemm mill-Isqfijiet, **qatt ma tissemma** l-Knisja ta' San Ġorġ, li kien ikun kuntrarju għal kull dritt, li kieku din il-Knisja kienet tinsab magħquda "aeque principaliter." Liema ħaġa hija ppruvata mid-duttrina tas-Sacra Rota stess, (jiġifieri) li wieħed ikollu għaqda *"aeque prinċipalis" meta jissemmew it-tnejn.* [(G)]. Billi f'ebda strument ta' Kollazzjoni ma tissemma l-Knisja ta' San Ġorġ, għandu jiġi deċiż li hija għaqda "minus principalis" jew suġġettiva ta' l-istess [Knisja] skond il-prinċipju tad-dirittu: **"li tal-knisja servili ma jingħata ebda kas, lanqas ma jeħtieġ li tissemma."** [(H)]. Barra minn dan hi ħaġa mill-aktar magħrufa minn kulħadd li l-kappillan ta' żewġ knejjes magħqudin "aeque principaliter", hu mistenni, taħt piena ta' dnub mejjet, li japplika b'riżq il-poplu tal-waħda u tal-parroċċa l-oħra, **żewġ quddisiet** fil-jiem tal-ħadd u tal-festi tal-preċett. Fil-fatt, imma, bħalma jidher mill-protokoll [23] tal-Viżta ta' l-Isqof Rull fis-sena 1760, hemm quddiesa waħda biss iċċelebrata għaż-**żewġ Knejjes** [(I)]. Mill-uniċità ta' quddiesa waħda, għandha tiġi konkluża l-uniċità tal-parroċċa, jiġifieri s-suġġezzjoni tal-Knisja ta' San Ġorġ lejn il-Knisja Kolleġġjata[(K)].

Bl-istess mod l-Arċiprieti tal-Knisja Kolleġġjata kienu jkunu marbutin li jirreċitaw l-ufizzju tat-Titular u jiċċelebraw il-festa tad-Dedikazzjoni [24] tal-Knisja ta' San Ġorġ b'rit doppju ta' prima klassi u bl-ottava, li kieku din kienet magħquda

Parrokkjali jew Vigarija fl-24 ta' Novembru, 1694) kienet qatgħet f'dan ir-rigward: *"Biex wieħed jipprova dwar suġġezzjoni bħal din tgħin, barra minn dan, il-fakulta' mogħtija fl-imsemmi att tal-għaqda, li wieħed jieħu pussess korporali tal-Knisja Parrokkjali li dwarha qegħdin nittrattaw, liema [fakultà] turi tali-għaqda suġġettiva."* (S). Jekk wara *mingħajr fakulta' tali* kważi l-Arċiprieti kollha ddaħħlu fil-pussess tal-parroċċa ta' San Ġorġ dan m'għandux jiftiehem bħala **att kanoniku ta' dħul veru fil-pussess,** imma **biss bħala att ta' eżerċizzju ta' ġurisdizzjoni li diġà kellu.** 29 (T). ***Għall-istess raġuni għalxejn bi sforzi li ma jħallu ebda frott jinġiebu atti u dokumenti li fihom il-Knisja ta' San Ġorġ tissejjaħ Parrokkjali. Għalkemm, imma, wisq ta' sikwit tissejjaħ viċi-parrokkjali, ebda għaġeb li Knisja bħal din tissejjaħ ukoll parrokkjali, inkella tkun żammet isem bħal dan,*** **għalkemm ma tkunx vera Parroċċa:** ***ħaġa li tiġri ta' spiss minħabba li hemm jiġu amministrati s-Sagramenti u hemm jitwettqu l-uffizzji parrokkjali.*** 30

Prova bħal din ukoll fil-każ tan-natura suġġettiva tal-għaqda, il-fakultà attribwita lill-Arċipriet li jeżerċita l-kura ta' l-erwieħ fil-Knisja ta' San Ġorġ permezz ta' Viċi-parroku li jista' jċaqilqu kif jogħġbu, bħalma tgħallem f'dan ir-rigward is-Sacra Rota (quddiem [l-imħallef] Millino f'kawża ta' Bossano fuq Vigarija maqtugħa fid-29 ta' April, 1739): *"Mhux kull għaqda u kwalunkwe waħda tagħti d-dritt li wieħed iqabbad Vigarju li jista' jċaqilqu kif jogħġbu, imma biss il-għaqda sħiħa u suġġettiva."* (U).

Ma jfixkilx li xi kultant fit-test tal-għaqda jissemma l-Arċipriet, hekk pjuttost li għalih innifsu, bħala persuna privata, jidher li tkun saret il-għaqda. Għax l-Arċipriet iżomm il-Knisja, mhux bħala persuna privata, iżda bħala persuna Arċipresbiterali jew bħala kap tal-Kulleġġ. Hekk li anki l-Pignatelli (Tomo IX Delle Consultazioni, Consultaz. 150 n. 3) *"Tgħidx li l-kura ta' l-erwieħ tappartieni pjuttost lill-Arċipriet jew lil xi dinjità oħra. Billi dan bir-raġun isir f'dawk il-Knejjes, li fihom il-qassisin li juffizzjaw hemm ma jikkostitwux Kulleġġ, bil-maqlub imma fil-Knejjes Kolleġġjali, il-prijur jew id-dekan jew xi ieħor, hemm m'hux bħala kappillan imma bħala kap tal-Kulleġġ, inkella bħala ministru tal-Kapitlu jew tal-Kulleġġ."*

Mill-bqija tkun miċħuda dik l-oġġezzjoni derivata ta' l-att tal-għaqda li fih, barra l-Arċipriet jew l-Arċipresbiterat, tissemma anki jew *"l-Knisja Matriċi"* inkella *"il-Knisja Kolleġġjata"* għal liema ħaġa jidher għar-Reverendi Padri Udituri li ma jistax jiġi derivat xi argument favur l-ewwel opinjoni (V).

Għalxejn, mela, il-Kleru ta' San Ġorġ, biex jiddefendi d-dritt tiegħu jirrikorri għall-kelmiet tad-digriet imsemmi li bihom huwa ordnat li *"għandu jibqa' dejjem sħiħ l-istat ta' parrokkjalità, bħalma jinsab fil-preżent, mingħajr ma jkun bl-ebda mod suppress jew mibdul."* Minn din ir-riżerva 31 magħmula jsegwi biss li l-għaqda ma kenitx estintiva 32, u li għall-Knisja magħquda jkun imħares biss **"l-istat"** 33 ta' parrokkjalità. X'għandu, mela, jiftiehem fid-dritt tagħna bi stat ta' parrokkjalità, hu biżżejjed dan, fil-waqt li fih m'hemmx ħlief id-dritt ta' l-amministrazzjoni tas-Sagramenti u dak li wieħed jeżerċita l-ufizzji parrokkjali; jiġifieri li wieħed jagħmel il-ħwejjeġ kollha li għall-Arċipriet tal-Knisja Matriċi jiġi mid-Digriet kommess, jew: li *"fiha* (fil-Knisja ta' San Ġorġ) *għandu jamministra s-sagramenti kollha lill-parruċċani u jwettaq hemm id-dmirijiet kollha parrokkjali huwa nnifsu jew permezz ta' viċi-parrokku tiegħu li jkun approvat mill-Ordinarju* 34." Jekk, mela, bħala support għall-għaqda "aeque principalis" tinġieb ir-riżerva ta' dan l-att ta' parrokkjalità għall-Knisja ta' San Ġorġ, imissu jingħad pjuttost, li riżerva bħal din tipprova l-kuntrarju 35; billi ma kienx ikun meħtieġ tabilħaqq li tirriżerva l-imsemmi stat ta' parrokkjalità, li kieku l-Knisja ta' San Ġorġ kienet ingħaqdet mal-Knisja Kolleġġjata b'għaqda "aeque principalis". Il-kelmiet *"b'ebda mod ma jinbidel imma"* eċċ. jistgħu

jkollhom biss dan is-sens: il-Knisja ta' San Ġorġ qiegħda tiġi ssuġġettata, kollu minnu, għall-Knisja Kolleġġjata u għall-Arċipresbiterat tagħha, imma b'dana kollu m'hix qiegħda tiġi suppressa, imma għandha tibqa' fl-istat ta' parrokkjalità tagħha, hekk li minkejja s-suġġezzjoni tagħha, bħalma sar s'issa, għandhom ikunu amministrati fiha s-Sagramenti u hekk għandhom jiġu provduti lill-poplu l-funzjonijiet l-oħra parrokkjali[36]. (X). Bl-istess mod lanqas ma jfixkel [il-fatt] li l-Kapitlu ma tax il-kunsens meħtieġ tiegħu bi dritt, biex minn dan jiġi konkluż *li l-għaqda ma saritx mal-Kapitlu*, billi għandu jingħad bil-maqlub, li dan il-kunsens ingħata, f'isem il-Kapitlu, mill-Arċipriet tiegħu; li hu biżżejjed għall-validità ta' l-att, bħalma s-Sacra Rota kellha diġà taqta', jiġifieri li ***"l-Arċipriet li jikkuntratta taħt isem id-Dinjità, jitqies li jkun ikkuntratta bħala Kap tal-Kapitlu u f'isem il-Knisja."*** (Decis. Recenziori Tom. I parte V nri. 7 u 8) (W). Mill-bqija l-kunsens tal-Kapitlu ġie wara l-fatt, minħabba li meta kienet qiegħda tiġi ttrattata l-esekuzzjoni tad-Digriet tal-għaqda, fl-att relattiv jinqara: *"Wara li rajna d-Digriet...dwar it-twaqqif ta' l-erba' Parroċċi u dwar il-għaqda tal-[Knisja] Parrokkjali ta' San Ġorġ...mal-Knisja Kolleġġjata u ma' l-Arċipresbiterat tagħha....indaħħlu lill-Arċipriet fil-pussess vojt, liberu, reali u korporali tal-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ dan l-aħħar magħquda ma' l-istess Knisja Matriċi u Kolleġġjata."* Fl-aħħarnett in-nuqqas tal-kunsens, anki kieku stess kien hemm, ġie bit-twettiq imfejjaq minnaħa tal-Kongregazzjoni tal-Konċilju fil-5 ta' Marzu, 1689, bħalma minn hawn u ftit ieħor għandu jidher.

Il-għaqda "minus principalis" tabilħaqq tissaħħaħ bid-Digriet tas-Sagra Kongregazzjoni tal-Konċilju. L-Isqof Cocco-Palmeri, infatti, fil-waqt li beża' li d-dispożizzjonijiet tiegħu setgħu jewwilla jfixklu d-Digriet tal-Konċilju ta'Trentu c. 19 sess. 24 de Riform. li jipprojbixxi l-għaqdiet tal-Knejjes Parrokkjali mal-Knejjes Kattidrali jew Kolleġġati, *"għas-siwi akbar ta' l-imsemmi twaqqif u suġġezzjoni rispettiva, bis-saħħa tar-riżerva fuq imsemmija, jitlob l-approvazzjoni ta' l-istess, u jekk hemmx ukoll ħtieġa tal-kunsens appostoliku."* Allura ġie propost lill-istess Kongregazzjoni dan id-dubbju: *"Jekk it-twaqqif ġdid ta' l-imsemmija erba' Parrokkjali u l-għaqda rispettiva tal-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ mal-Knisja Kolleġġjata u Arċipresbiterali tal-Gżira ta' Għawdex, għandhiex tkun ikkonfermata."* Għal dan id-dubbju, fil-5 ta' Marzu, 1689, wieġbet: *Fl-Affermattiv*[37]. B'din id-deċiżjoni awtentika, jew Approvazzjoni Suprema, allura, is-Sagra Kongregazzjni tal-Konċilju, bl-istess kliem tapprova l-għaqda, imsejħa "**suġġezzjoni**," hekk li jkollu jingħad li hawnhekk hawn ħaġa li diġà sar ġudizzju fuqha[38] (Z).

Minn dawn l-argumenti kollha, fil-waqt li qegħdin jitħallew barra oħrajn, tiġi ppruvata l-għaqda *suġġettiva* jew *"minus principalis"* tal-Knisja ta' San Ġorġ mal-Knisja Kolleġġjata jew Kattidrali tal-Gżira ta' Għawdex.

Iżda minkejja din il-għaqda suġġettiva tal-Knisja ta' San Ġorġ mal-Knisja Kolleġġjata jew Kattidrali, id-dritt ta' amministrazzjoni tal-Knisja ta' San Ġorġ fuq imsemmija jmiss mhux lill-Kapitlu tal-Kattidral, imma lill-Isqof flimkien ma' l-Arċipriet tal-Knisja Kattidrali. Qiegħda iva fil-Kapitlu l-kura abitwali[39] u mhux biss tal-Knisja Kattidrali, imma anki ta' l-istess Knisja suġġetta ta' San Ġorġ, bħalma jidher fil-Bolla ta' Piju IX, "SingulariAmore" tas-sena 1864, li fiha espressament jingħad li: *"il-kura abitwali ta' l-erwieħ tkun għand il-Kapitlu, l-attwali[40] mbagħad titwettaq mill-Arċipriet, l-ewwel Dinjità tal-Kapitlu,"* **hekk li minn dan proprjament tmiss lill-imsemmi Kapitlu anki l-amministrazzjoni tal-ġid ta' l-istess Knisja ta' San Ġorġ suġġetta lejh. Dan il-prinċipju ta' dritt hu paċifiku [41] mal-Kanonisti...** (AA). B'dana kollu l-Kapitlu nnifsu ħadha fuqu stess[42], ladarba kemm qabel kif ukoll wara t-twaqqif tad-Djoċesi ta' Għawdex ma eżerċita qatt id-dritt ta' l-imsemmija amministrazzjoni.

Hu ta' prova, infatti, li sakemm l-Gżira ta' Għawdex baqgħet ħaġa waħda mad-Djoċesi ta' Malta, jiġifieri sas-sena 1864, bi drawwa[43] li kienet daħlet, il-Knejjes kollha kienu jiġu amministrati mill-Isqof biss flimkien mal-kappillani permezz ta' prokuraturi maħtura minnu, u ma' dawn ukoll l-istess Knisja Matriċi u Kolleġġjata. Wara li l-Kapitlu ta' din kien ikkontesta dritt ta' amministrazzjoni bħal dan, is-Sacra Rota qatgħetha kontra tentattiv bħal dan: *"billi l-Isqof jinsab fid-drawwa l-aktar qadima li jeżerċita l-amministrazzjoni tal-ġid u tar-renti, li fuqhom hawn għandu kwistjoni....din id-drawwa l-aktar qadima għandha tinżamm bħala liġi, l-aktar f'materja ta' amministrazzjoni tal-ġid tal-Knisja, li ma tiswiex biex trabbi għeruq hekk fil-Kapitlu, jew fi kwalunkwe inferjuri ieħor, li minn hemm ma tkunx tista' terġa' lura bil-ħeffa għand l-Isqof bħala l-kap u l-għajn tat-tmexxija tad-Djoċesi kollha,"* (fil-kawża ta' Malta quddiem [l-imħallef] Emerix, sentenza tat-28 ta' Novembru, 1692). Li mela l-Isqof ta' Għawdex, ukoll wara, igawdi mid-dritt imsemmi, jissaħħaħ bit-test innifsu tal-Bolla ta' Piju IX "Singulari Amore" li biha twaqqfet id-Djoċesi l-ġdida ta' Għawdex u li biha infatti tingħata lill-Isqof il-fakulta' li *"jeżerċita d-drittijiet, dmirijiet u uffizzji veskovili kollha flimkien u għalihom, skond il-kanoni mqaddsa u d-drawwa leġittima."* Billi l-Isqof ta' Malta kien allura bis-saħħa tad-drawwa eżerċita l-amministrazzjoni tal-ġid tal-Knejjes kollha tad-Djoċesi tiegħu, l-istess dritt bis-saħħa ta' l-istess drawwa għandu s-suċċessur tiegħu f'parti determinata ta' l-istess djoċesi, imwaqqfa minn Piju IX fi djoċesi għaliha. Tabilħaqq dan huwa l-istess persuna morali jew ġuridika identika mal-predecessur fid-Djoċesi kollha, hekk li d-drittijiet kollha ta' dan għaddew għand dak. Li minn dan jiġi li fi żmien it-twaqqif tad-Djoċesi l-ġdida ta' Għawdex, fis-sena 1864, l-Isqof tagħha kien diġà jinsab fil-pussess leġittimu ta' l-amministrazzjoni, li kien għadu jeżerċita fejn għandu x'jaqsam il-ġid ta' San Ġorġ, flimkien ma' l-Arċipriet, permezz ta' prokuraturi, sal-ġurnata ta' llum u l-aktar dejjem mingħajr l-oppożizzjoni tal-Kapitlu Kattidrali. Bi kwalunkwe mod ikollhom, mela, japplikaw (jew ifissru) il-kelmiet fuq imsemmija tal-Bolla ta' Piju IX, talanqas għal raġuni tal-preskrizzjoni ġdida mdaħħla u mibdija fis-sena 1864, hu li għandu jingħad li l-Isqof għadu jżomm ruħu fil-pussess tad-dritt tiegħu. Hu magħruf sewwa, infatti, li wkoll wara t-twaqqif tad-Djoċesi ta' Għawdex, il-Kapitlu Kattidrali ma fittixx għalih; lanqas eżerċita xi dritt fuq l-amministrazzjoni tal-Knisja ta' San Ġorġ, miżmuma b'mod paċifku mill-Isqof flimkien ma' l-Arċipriet sas-sena 1907, fliema sena l-Kapitlu rrikorra għand is-Sagra Kongregazzjoni tal-Konċilju biex jieħu lura dan id-dritt tiegħu. Tinsab għalhekk kompluta favur l-Isqof il-preskrizzjoni[44] ta' erbgħin sena. Lanqas jista' jingħad li l-Bolla ta' Piju IX kienet neħħiet id-drawwiet kollha, anki tal-ġejjieni, bil-klawsoli derogatorji[45]; ladarba fuq kollox dawn m'għandhomx x'jaqsmu mad-drittijiet ta' l-Isqof li huma espressament preservati fil-Bolla msemmija bħala li diġà qegħdin għandu, ħaġa li diġà ġiet murija fuq. Minbarra l-fehma komuni tal-Għorrief, bil-klawsoli derogatorji, ma tiġix derogata d-drawwa tal-ġejjieni, jew tiġi mdaħħla fil-futur, ħlief id-drawwa li tkun riġettata bħala irraġonevoli, dak li imma ma jistax jingħad fiż-żgur dwar l-amministrazzjoni tal-beni ekklesjastiċi min-naħa ta' l-Isqof.[46] Wara li kkunsidrajna dawn l-affarijiet kollha, wara li sejjaħna l-isem ta' Kristu, u wara li żammejna quddiem għajnejna lil Alla biss, aħna hawn taħt iffirmati Udituri, sedenti bħala mħallfin, ngħidu, nistqarru u naqtgħu darba għal dejjem, billi nwieġbu għad-dubbji mressqa:

Għall-ewwel: *Li l-għaqda tal-Knisja ta' San Ġorġ hija "minus principalis" jew suġġettiva.*

Għat-tieni: *Li jmiss lill-Isqof u lill-Arċipriet, bħalma sar s'issa, imħolli barra għal kollox il-Kapitlu.*

L-ispejjeż imbagħad naqsmu bejn il-partijiet kontendenti, li t-tassazzjoni tagħhom

nirriżervaw għalina, b'mod, jiġifieri, li s-somma dovuta biex tintbagħat is-sentenza għandha titħallas nofs bin-nofs minn kull parti.
Hekk naqtgħu, fil-waqt li nordnaw lill-Isqof tal-post u lill-ministri tat-Tribunali li lilhom jappartieni biex jesegwixxu din is-sentenza tagħna **u jieħdu passi kontra dawk li jirreżistu** skond in-norma[47] tal-kanoni Sagri[48], speċjalment tal-Kap 3 Sess. XXV De Reform. tal-Konċilju Tridentin, billi jsir użu minn mezzi esekuttivi u li jinfurzaw li jkunu biex jirnexxu aktar effikaċi u f'waqthom sewwa għaċ-ċirkostanzi.[49]

Ruma, fis-Sede tat-tribunal tas-Sacra Romana Rota, fil-jum tal-10 ta' Jannar, 1910.

L.✠ S.

Gulielmu Sebastianelli
Serafin Many
Franġisku Heiner, *Imħallef.*

Saċ. Tankredi Tani, *Nutar.*

~ ~ ~

Noti ta' tifsir

1 Dan il-kliem jurina li l-Arċipriet, li kien Monsinjur Kanoniku tal-Knisja Kattidrali, kien qiegħed ixaqleb man-naħa ta' San Ġorġ. M'hux veru li dan kien Arċipriet tal-"Veneranda Knisja ta' San Ġorġ" għaliex f'dak iż-żmien din la kellha Kappillan u wisq anqas Arċipriet. "L-Arċipriet u Kappillan" kien tal-Knisja Kattidrali, u l-ewwel lealta' tiegħu kellha tkun lejn din il-Knisja u mhux lejn xi knisja oħra.

2 Id-data effettiva proprja kellha tkun it-28 ta'April, 1688.

3 Il-kelma **nissurrogaw** tfisser 'nissostitwixxu jew inqiegħdu minflok'. Mela, il-Knisja ta' San Ġorġ bil-parruċċani tagħha kellha tidħol minflok dawk l-erba' reġjuni. Dawn ma kinux parroċċi indipendenti, imma knejjes filjali. Hekk ukoll kellha ssir il-Knisja ta' San Ġorġ wara l-għaqda.

4 Dan l-eżempju huwa biżżejjed biex ineħħi kull dubju dwar kif saret il-għaqda tal-Knisja ta' San Ġorġ mal-Knisja Matriċi u Kolleġġjali ta' l-Assunta fil-Kastell.

5 **Beneplaċitu**, kunsens jew approvazzjoni.

6 **servatis servandis**, miżmuma dawk l-affarijiet li għandhom jiġu miżmuma; terminu legali li jfisser li dak li għad jista' jinżamm ikun igħodd, kif fil-fatt ġara f'dan il-każ.

7 **tajna kunsiderazzjoni**, jiġifieri qisna, għarbilna, ikkunsidrajna.

8 Wara li tkunu qrajtu s-Sentenza kollha, erġgħu rriferu għal din id-deċiżjoni ta' l-Isqof Camilleri ħalli taraw kif l-awtoritajiet, li jkollhom nuqqas ta' tagħrif, jistgħu jiżbaljaw bl-ikrah fid-deċiżjonijiet tagħhom.

9 **Reskritt** tfisser 'ittra-ordni'.

10 **minus principalis** tfisser għaqda suġġettiva, jiġifieri l-knisja magħquda ma tkunx parroċċa fil-veru sens tal-kelma, imma waħda filjali, sukkursuli u servili, mingħajr ebda awtorità parrokkjali, għalkemm b'funzjoni viċi-parrokkjali. Tista' tissejjaħ 'parroċċa', għalkemm ħażin.

11 Innutaw ir-ras iebsa anki f'dawk iż-żminijiet ta' xi nies li ma ridux joqogħdu għad-direttivi ta' Ruma!

12 Is-*Sommo Pontefice* huwa l-Papa.

13 **"Aeque Principalis"** tfisser fuq bażi ugwali, jiġifieri t-tnejn jibqgħu parroċċi, imma l-istess Kappillan jew Arċipriet, ikun tat-tnejn fuq l-istess bażi, jirrappreżenta żewġ awtoritajiet.

14 Knisja **aċċessorja** jew filjali tfisser knisja-bint suġġetta f'kollox għall-Knisja Parrokkjali jew il-knisja-omm. Knejjes bħal dawn jissejħu wkoll knejjes sukkursali jew servili, jiġifieri li jservu biex igħinu u jaqdu lill-knisja parrokkjali.

15 Hawnhekk irid ifisser li kieku sar mod ieħor l-att ma kienx ikun wieħed ta' għaqda, imma ta' tneħħija kompleta.

16 Hawnhekk irid igħid li mill-fatti toħroġ il-verità, aktar milli minn xi dritt stabblit minn xi leġislatur jew awtorità.

17 **formuli** tfisser il-kliem preċiż li nqeda bih l-Isqof.

18 **jissubbordina** tfisser iqiegħed taħt il-ħakma u t-tmexxija ta' xi ħadd ieħor.

19 **appożizzjoni,** it-tqegħid ta' ħaġa maġenb oħra għal skopijiet ta' ċarezza; tqabbil ta' żewġ affarijiet ma' xulxin biex il-ħaġa tiftiehem aħjar: din bħal din, u hekk jitneħħa kull dubbju.

20 Ladarba l-Parroċċa ta' San Ġorġ ingħaqdet mal-Matriċi fuq l-istess linji tal-Parroċċa ta' San Pawl tar-Rabat, u ladarba din ma kenitx parroċċa għaliha imma tifforma parti mill-Parroċċa tal-Kattidral ta' Malta, allura jsegwi wkoll li mal-għaqda l-Parroċċa ta' San Ġorġ ma baqgħetx parroċċa indipendenti, imma saret knisja filjali b'funzjoni viċi-parrokkjali.

21 **Kollazzjoni** tfisser għotja jew konferiment ta' xi benefizzju jew prebenda tal-Knisja.

22 Il-"**Kollazzjoni ta' l-imsemmi Arċipresbiterat**" tfisser il-għotja tal-prebenda skond il-ħatra fid-dinjità ta' l-imsemmi Arċipresbiterat [tal-Kolleġġjata ta' l-Assunta].

23 **Protokoll** hawnhekk tfisser reġistru jew ktieb fejn jinsabu n-notamenti jew dokumentazzjoni tal-Viżta Pastorali.

24 **Dedikazzjoni** tfisser il-Festa tal-Konsagrazzjoni tal-Knisja.

25 **Appendiċi** tfisser ħaġa miżjuda ma' l-oriġinali.

26 Il-Purċissjonijiet li għalihom qiegħda ssir riferenza huma dawk ta' San Girgor, dawk votivi u dawk ġenerali bħalma kienu l-purċissjonijiet tar-Rogazzjonijiet, ta' San Mark, tal-Korpus, eċċ. li dari kienu joħorġu mill-Kattidral u li fihom kien jieħu sehem ukoll il-kleru ta' San Ġorġ. Il-kleru ta' San Ġorġ kien jimmarċja wara s-Salib tal-Kleru tal-Kattidral.

27 **Minn din il-Knisja**, iżda l-kliem eżatt kien ikun *"minn din il-parroċċa".*

28 **Predeċessur** tfisser l-isqof ta' qablu li kien jismu Gerolamo Molina.

29 Hawnhekk wieħed jeħtieġ jifhem sewwa x'qiegħed jingħad. Il-pussess li kien jieħu l-Arċipriet tal-Kattidral tal-Knisja ta' San Ġorġ, ma kienx wieħed reali, bħalmeta kien jieħu l-pussess tal-Knisja Kolleġġjali, imma wieħed, biex ngħidu hekk, ċeremonjali, għaliex bil-pussess tiegħu ta' Arċipriet tal-Kolleġġjata jew Kattidral, awtomatikament kien jirbaħ id-dritt u l-pussess tal-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ.

30 Din hija l-akbar prova li matul iż-żmien li fih il-Knisja ta' San Ġorġ kienet magħquda mal-Matriċi-Kolleġġjata u wara Kattidrali, hija ma kenitx parroċċa fil-veru sens tal-kelma, imma waħda ta' l-isem biss.

31 **riżerva**, eċċezzjoni; terminu legali, mezz li għalih id-difiża tirrikorri biex iġġib fix-xejn it-talba avversarja.

32 **Estintiva** tfisser li teqred jew tissupprimi għal kollox; għalhekk fil-waqt li l-awtorità parrokkjali kienet qiegħda titneħħa, imma l-funzjoni kienet se tinżamm, pero' titwettaq taħt l-awtorità ta' l-Arċipriet tal-Kolleġġjata.

33 Araw kif is-sentenza qiegħda tiddistingwi bejn l-awtorità parrokkjali u l-funzjoni parrokkjali.

34 **L-Ordinarju** huwa l-Isqof tad-Djoċesi.

35 Minkejja dan il-kliem ċarissmu tas-Sacra Romana Rota, xorta waħda tan-naħa l-oħra għandhom jikkwotaw dan il-kliem biex jippruvaw li l-Knisja ta' San Ġorġ baqgħet parroċċa bla ma qatgħet mingħajr imma, ma jiddistingwu - jew biex iqarrqu jew għax defiċjenti fit-tagħrif - bejn awtorità u funzjonii parrokkjali.

36 Dan il-kliem ikompli jsaħħaħ il-punt li l-istat ta' parrokkjalità li fih tħalliet il-Knisja ta' San Ġorġ kien wieħed funzjonali.

37 Tweġiba **fl-affermattiv** tfisser iva.

38 **Res judicata** (li fit-test Latin tidher fl-akkużattiv'**rem judicatam'**) hija terminu legali li jfisser li fuq il-kwistjoni diġà tkun ingħatat sentenza. Hawnhekk jidher il-għerf ta' l-Imħallef Heiner u t-Tribunal tas-Sacra Romana Rota li sab prova ċara biżżejjed li dwar din il-ħaġa diġà kien hemm deċiżjoni u allura ma setax imur kontriha. Ħalli, mela, jiftħu għajnejhom dawk li jħobbu jgħawġu l-fatti u joħolqu kwistjonijiet fuq ħwejjeġ diġà deċiżi.

39 **abitwali** tfisser skond id-drawwa, skond il-kostumi, i.e. il-kulleġġ tal-kanonċi huwa responsabbli għall-kura ta' l-erwieħ fil-parroċċa tiegħu.

40 **attwali** tfisser li ssir bil-fatti, ta' min iwettaq ix-xogħol proprju.

41 **paċifiku** hawn tfisser aċċettat minn kulħadd u mhux suġġett għad-diskussjoni.

42 **ħadha fuqu stess**, għamel hekk għax ried hu, ġabha b'idejh.

43 **Drawwa** jew aħjar konswetudni, jiġifieri tradizzjoni li ssir qisha liġi jew waħda li tagħti dritt minħabba l-qedem jew preskrizzjoni.

44 **preskrizzjoni** hija perijodu ta' żmien, jew ta' snin, li meta jgħaddi jistgħu jintilfu ċerti drittijiet determinati jekk wieħed ma jkunx fittex għalihom skond il-liġi.

45 **derogatorji** tfisser li jneħħu.

46 Dan il-kliem kollu ma jfisser xejn ħlief li l-Kapitlu tal-Kolleġġjata ta' l-Assunta seta' fittex, fil-waqt opportun, id-dritt li jamministra l-ġid u l-beni tal-Knisja ta' San Ġorġ, imma billi qatt ma eżerċita dan id-dritt, allura tilfu a favur l-Isqof tad-Djoċesi. Ħalli, mela, niftħu għajnejna u ma nittraskuraw qatt li niġġieldu għad-drittijiet tagħna u naraw li jiġu mħarsa.

47 **norma**, regola.

48 **kanoni Sagri**, il-liġijiet tal-Knisja.

49 Minn dawn il-kelmiet nifhmu li l-Awtoritajiet Ekklesjastiċi Għawdxin għandhom id-dritt jieħdu passi kontra kull min ma joqgħodx għal dak li qalet din is-sentenza. Meta nafu li hawn min qiegħed igħawweġ il-fatti għal skopijiet parrokkjali, x'qegħdin jistennew biex ma jħallux il-qerq, id-diżgwid u l-inkwiet jinfirex?

BIEX IKUNU ĊĊARATI KWOTAZZJONIJIET LI NILTAQGĦU MAGĦHOM FIT-TRADUZZJONI

A. Ara Restrictus juris et facti *pro Capitulo* paġ. 11 n. 14 fejn hemm "Ad dignoscendam naturam seu speciem unionis, juxta Rotalem jurisprudentiam, inspiciendae sunt *formulae* quibus union peracta est."

B. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 12 n. fejn hemm n. 15 "Eamdem subjectivam unionem probat casus *datıvus* in Instrumento unionis adhibitus."

C. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 9, n. 12. "Ex his omnibus consequitur, unionem in themate vere *subjectivam* atque *incorporativam* fuisse, nam Eccl. Par.lis S. Georgii fuit *subrogata loco* quatuor regionum dismembratorum........ Atqui Eccl.a Matrix Collegiata....regiones illas.... plene sibi subjectas habebat per curam habitualem penes Capitulum residentem et actualem Archipresbyteratui incumbentem; Ergo eadem ratione *subrogari* in earum *loco* debebat Par.lis S. Georgii... Conclusio patet ex obvia ratione, quod res quae *subragatur*, naturam assumit illius, cujus in locum subrogatur."

D. Ara l-istess... "Consequens est, Parochiam sic subrogatam naturam assumpsisse pariformiter cum ea, quam quatuor regiones dismembratae respectu Matricis retinebant, idest vere ac proprie *subjectivam*....."

E. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 13 n. 18. "Tandem coronidis loco adjungendum est argumentum desumptum ex clausula *'ad instar.'* .... At Ecclesia Par.lis S. Pauli subjicitur *unione minus principali* Eccl. Cath. Meliten. cum sit in perpetuum unita dignitati Archip.tus d. Cathed. Haec ecclesia (S. Pauli) non determinat nec constituit Parochiam ex se, bene tamen semper una et eadem cum Cath. fuit habita. (Ex relat. ad lim. Ep.i Cannaves a. 1714 Summ. p. 29)."

F. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 19 n. 21. "Quod vero spectat ad Collationum Bullas; ipsae prae caeteris sunt attendendae, ad beneficiorum naturam dignoscendam: 'Collationes attendi debent ad dignoscendam qualitatem beneficiorum' (Cap. cum de Ben. de Praeben. in 6o.)."

G. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 20 n. 22... "quia si unio fuisset tantum aeque principaliter, expressa mentio de ea (Eccl. S. Georgii) fieri debuisset, juxta juris principium: *'probatur unio aeque principalis, cum sit facta mentio utriusque'..."*

H. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 17 n. 20.... "Et in primis noto quod Ecclesia minus principaliter unita, vacante ecclesia principali, de jure non vacat, neque de ea in collatione fit mentio, quia (ut habetur in decis. 330 nri. 3 et 4. cor. Cavalerio): *'de Ecclesia pedissequa non curatur, nec de ea expedit facere mentionem'*."

I. Summarium *pro Capitulo* paġ.... (Fil-kopja stampata ma tingħatax).

K. Ara Restrictus. Respons. *pro Capitulo* paġ 7. n. 9. "Hoc, Judices, aperte probat adversariae thesis inanitatem, etobliti sunt Patroni, quod vel ab an. 1760, in Visitatione Ep.i Rull, testimonium perhibetur de unius missae celebratione pro utraque Ecclesia. (Summarium p. 36) - Ceterum ipsi adversarii, tempore non suspecto, solemne dederunt testimonium, quod *ex unicitate Missae, arguenda sit paroeciae unicitas.*.Nostis Excell.mi PP. quod Eccl. S. Georgii unita fuit. Eccl. Colleg. *ad instar Eccl. S. Pauli, Cath. Melivet. subjectae.* Jam age, in quadam causa coram S.C.C. acta an. 1898 adversarii haec confitebantur: 'Unica esta parochia (Eccles. S. Pauli et Cathedralis) *cum unica Missa pro populo celebratur.'* Et continuo: 'nec dicatur Ecclesiae S. Pauli et Cath. duas esse parochias, siquidem una tantummodo missa pro populo ab Archip. celebratur, ideoque unicam tantummodo Paroeciam esse oportet.' (Restr. Mons. Soleri p. 5.)."

L. Ara Restrictus. Respons. *pro Capitulo* paġ. 6-7 n. 8... "Pariter nil dicunt Patroni de obligatione Archipresbyterorum recitandi officium Titularis, ac festum celebrandi Dedicationis Ecclesiae S. Georgii, quae onera ipsi imminerent si de unioni aeque principali revera ageretur; quaeque tamen hucusque soluta non fuere. Ad rem docet A. Carpo, etc."

M. Ara Summarium *pro Capitulo* paġ. 23 sa 43.

N. Ara Summarium *pro Capitulo* paġ. 60 sa 64.

O. Ara Summarium *pro Capitulo* paġ. 65.

P. L-istqarrijiet maħlufa tar-Rev.mu Kan. Arċipriet, id-Duttur D. Feliċ Refalo, traskritti in parti fis-Sentenza, kienu saru u ġew sottoskritti minnu fit-28 ta' Diċembru, 1901, fl-interrogatorju li għalih kien imġiegħel joqgħod, fl-istess jum, mir-Rev.mi Deputati tal-Kapitlu quddiem l-Eċċel.mu Mons. Isqof.

Q. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 17-18... "Porro in relationibus Ep.orum de Eccl.a S. Georgii vel nulla fit mentio in parochiarum enumeratione, vel si enumeratur, tanquam de Eccl.a *perpetua unita* ac subjecta, mentio fit, vel *vice-parochialis* vocatur. Ita Ep.us Cocco-Palmerius qui ante unionem, in relatione ad limina, recensebat inter Parochias, S. Georgium, post unionem, nempe an. 1695, eam non recenset: 'in Insula Gaudisii extat Castrum cum Suburbio et aliis sex regionibus habitatis'....Ibidem in successivis visitationibus Eccl.ae S. Georgii excluditur semper a paroeciarum numero. Recentissime exclusa fuit tam ab Ep.o Pietro Pace anno 1883.... quam ab ipso Ep.o Joanne Maria Camilleri anno 1892."

R. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 19. n. 22.... "Et sane cum anno 1864 ageretur de episcopali mensa constituenda.. inter alia beneficia, suppressa fuit, ad tempus, Archipresbyteratus collatio, *quin ulla mentio fieret Eccl.ae S. Georgii.* Nihilosecius in facto suspensa etiam mansit collatio Eccl.ae huius, quod nullimodo explicare posset si unita fuisset aeque principaliter.."

S. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 13 n. 17. "Pari modo unionis naturam subjectivam in casu probat facultas Archipresbytero Collegiatae in Decreto

concessa, possessionem capiendi Eccl.ae S. Georgii 'vacatione secuta per cessum sive decessum actualis ejus Parochi'. Rota coram Muto Vicen. Parochialis seu Vicariae, 24 Nov. 1694, sic ad rem ratiocinatur: 'accedit insuper' etc."

T. Ara Restrictus facti et juris *pro Capitulo* coram S.C.C. an. 1905 paġ. 20.... "Ergo si unus, vel alter Archipresbyter, post hanc immissionem in Cathedrali juxta formam celebratam, in possessionem Ecclesiae S.ti Georgii se immiserit, *id non est intelligendum de actu verae immissionis in possessionem, sed ut actus exercitii possessionis jam habitae*."

U. Ara Restrictus etc. *pro Captulo* paġ. 13. no. 17... "Idem deducitur ex facultate facta Archipresbytero curam animarum exercendi in Eccl.a S. Georgii per *V. Parochum*, ad nutum amovibilem, et ab Ep.o adprobandum 'Non omnis ac quaelibet unio (ita Rota coram Millino Bossanen. Vicariae, 29 apr. 1739) jus tribuit deputandi Vicarium ad nutum amovibilem, *sed solum plenaria et subjectiva'.*"

V. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 15 u 19.... "Nec difficultatem facessit haec ultima periodus in qua unice fit mentio Archipresbyteratus, nam *totus contextus* est in contractibus inspiciendus, non vero aliqua ipsius pars; et revera paulo ante, praecise initio periodus, expressa mentio fit *Ecclesiae Collegitae*."

Ara wkoll Restrictus facti et juris *pro Capitulo* Coram S.C.C. an 1905, paġ. 8.... "Etenim juxta Decretum (unionis) Archipresbyter hanc Ecclesiam (St.i Georgii) habet non ut privata persona, sed ut persona Archipresbyteralis seu ut est caput et minister Collegii...'Nec dicas, ait Pignatelli, (tom. 9. consult. 150 n. 3), quod cura animarum potius spectet ad aliam Dignitatem etc. etc.' "

X. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 10-11 n. 13. "Insuper unionis controversae naturam delineat ac definit Instrumentum, quando Parochialitatis statum praeservat Ecclesiae S.ti Georgii... Adversarii, dictu incredibile, praecise in hoc Instrumenti puncto insistunt, ut concludant unionem in casu fuisse aeque principalem... Verum adversarii duo misere confundunt, unionem videl. *minus principalem* seu *subjectivam*, et unionem *extinctivam*... Ex his concludendum, quod clausula preservatoria status parochialitatis, relate ad Ecclesiam S. Georgii, in actu ipsius unionis seu subrogationis ac subjectionis Ecclesiae Matrici Collegiatae, *majorem constituit probationem unionis subjectivae*."

W. Ara Restrictus *pro Capitulo* paġ. 16 n. 19. "Sed Capitulum de suo consensu non fuit requisitum nec pro dismembratione quatuor parochiarum nec pro unionem: ergo unio non *collegio* sed Archipresbytero uti privatae personae, cujus interfuit consensus, facta fuit. Ita adversarii - At facilis difficultati responsio: nam patet talem consensum collegialiter praestandum necessarium non fuisse, ex eo quod ipisium Caput i.e.Archipresbyter, non privato nomine, sed tanquam dignitas, consensum praestabat: 'Archipresbyterum contrahendo sub nomine Dignitatis, tanquam Capituli caput, et nomine Ecclesiae contrahere censeri' (ita Rota in Rec.Tom. 1 part. 5 n. 7-8.)."

Z. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 15 n. 19... "Sed maximum argumentum ad probandam naturam unionis, eamque *Collegiatae* factam fuisse, nobis subministrat decretum S. C: Concilii ad quam recursum habuerat Ep.us pro adprobatione dictae unionis... Proposito igitur dubio: '*An nova erectio* etc....' Responsum fuit sub die 5 martii 1689 *'Affirmative'* (Summ. pag. 17). Ex hac expositione liquido deducitur, unionem Ecclesiae S. Georgii factam fuisse *Matrici Collegiatae Ecclesiae*, et in sensu verae subjectionis prout *in terminis* et in ratione dubitandi fuit expositum. - Habemus igitur *veram sententiam* quae *in rem judicatam transiit*, et ex qua luculentissime liquet et natura subjectiva unionis et in cujus favore haec unio facta fuit."

AA. Ara Restrictus etc. *pro Capitulo* paġ. 21 n. 23.... "Porro jus administrationis alicujus Ecclesiae pendet a *dominio* ipsius... Ideoque eodem modo quo Capitulum suam Ecclesiam administrat, hujus membrum, idest ecclesiam *subjective* unitam pariformiter administrare debet. Dominium vero alicujus ecclesiae, si huic animarum cura immineat, *penes cum residet, qui abitualem curam retinet, cum habitualis cura dominium importet...* Ex cura habituali igitur metitur dominium alicujus ecclesiae, e quo dominio connaturaliter descendit jus administrationis...."

n. 24... "Ex tradita doctrina jam prono veluti alveo fluit, Capitulo Gaudisiensis Ecclesiae spectare administrationem Ecclesiae S. Georgii quippe de suo dominio ob curam habitualem, quam super eam retinet."

N. B. - Fit-tismijiet fuq imsemmija ssir riferenza kemm għall-Kitba ta' Difiża ta' l-Avukati tar-Rev.mu Kapitlu, fil-Kawża li għadha kemm ġiet deċiża mis-S.R. Rota, liema Kitba hija kkwotata bl-intestazzjoni relattiva *"Restrictus facti et juris," pro Capitulo*, kif ukoll għall-Kitba ta' Difiża ta' l-istess Avukati fil-kawża deċiża mis-S. Kongr. tal-Konċ. fid-29 ta' Lulju, 1905, li għaliha jsir aċċenn fis-Sentenza tar-Rota, liema Kitba oħra hija kkwotata bl-istess intestazzjoni, imma biż-żjieda "coram S. C. C. an. 1905".

It-tismijiet (kwotazzonijiet) u l-ispjiegi relattivi huma tat-Traduttur tal-verżjoni Taljana.

Tifsir ta' kliem tqil u noti oħra huma tat-Traduttur tal-verżjoni bil-Malti.

Għal kull skop ta' awtorità tibqa' tgħodd il-verżjoni oriġinali bil-Latin li kopji tagħha jinsabu kemm fil-Librerija Pubblika ta' Għawdex kif ukoll fil-Librerija tal-Kattidral ta' Għawdex fejn hemm ukoll il-kotba tad-dokumenti msemmija.

It-traduttur tal-verżjoni bil-Malti jieħu gost jekk tinġibidlu l-attenzjoni għal xi għeltijiet jew żbalji li setgħu qabżu. ■

BIBLJOGRAFIJA

1. Sacra Romana Rota coram R.mo P. D. Francisco Heiner, Ponente. *Decisio in Causa Gaudisien. UNIONIS ET ADMINISTRATIONIS (Con Traduzione).* Melitae Typis Domus A S. Joseph - HAMRUN, 1910.

2. S. R. Rota coram R.mo P. D. Francisco Heiner, Ponente. *Gaudisien. UNIONIS ET ADMINISTRATIONIS. Restrictus facti et juris pro R.mo Capitulo Ecclesiae Cathedralis.* Romae ex Typographia Pontificia in Istituto PII IX (Iuvenum Opificum a S. Joseph), 1909.

3. S.R. Rota coram R.mo P.D. Francisco Heiner, Ponente. *Gaudisien. UNIONIS ET ADMINISTRATIONIS pro Rev.mo Capitulo Ecclesiae Cathedralis. Summarium.* Romae ex Typographia Pontificia in Istituto PII IX (Iuvenum Opificum a S. Joseph), 1909.

4. S. R. Rota coram R.mo P.D. Francisco Heiner, Ponente. *Gaudisien. UNIONIS ET ADMINISTRATIONIS. Restrictus responsionis cum summario additionali pro R.mo Capitulo EcclesiaeCathedralis.* Romae ex Typographia Pontificia in Istituto PII IX (Iuvenum Opificum a S. Joseph), 1910.